

Smeknamn i den svenska idrotten under 1900-talet

– presentation av projektet *Från Nora-Anna till Foppa*

Nora-Anna Larsson, friidrott
 Bernt *Bempa* Eriksson, bandy
 Johnny *Bråttom* Ekström, fotboll
 Ingrid *Pyret* Almqvist, friidrott
 Kjell *Hammaren* Johansson, bordtennis
 Lennart *Klimpen* Häggroth, ishockey
 Gösta *Knivsta* Sandberg, fotboll
 Anders *Lillen* Eklund, boxning
 Elisabeth *Lappen* Leidinge, fotboll
 Sune *Mona-Lisa* Andersson, fotboll

Sven *Tumba* Johansson, ishockey
 Sven *Sleven* Säfwenbergs, bandy
 Lennart *Nacka* Skoglund, fotboll
 Magnus *Slangen* Wislander, handboll
 Marie-Helen *Billan* Westin, skidåkning
 Gösta *Snoddas* Nordgren, bandy
 Thomas *Säcken* Wassberg, skidåkning
 Pernilla *Pillan* Wiberg, alpint
 Gustav *Topsy* Lindblom, friidrott
 Peter *Foppa* Forsberg, ishockey

Inledning

Ibland kallas de för smeknamn, ibland för öknamn. Begreppet **smeknamn** anger att det finns en positiv laddning och kanske lite förtrolig relation mellan användaren och bäraren. Begreppet **öknamn** uttrycker något annat. Här finns det en negativ laddning och en annan sorts relation (Lindstedt 2004).

Den språkvetenskapliga termen för den här namn kategorin är – i Sverige – **binamn**. (Jfr det norska **kallenavn** – så t.ex. Wetterstad 2005.) Det rör sig om ett slags karakteriserande tillägg till en individs officiella personnamn, någon gång alltså pejorativt till sin natur, men oftast rosande och roande. Just tack vare binamns speciella semantiska innehåll, av för individen ofta beskrivande karaktär, blir de särskilt intressanta att studera. Olika samhällen och olika tider använder dessutom olika slags binamn, vilket gör dem till tidsmarkörer i många fall.

Binamn är en gammal företeelse

i våra språk. Assar Janzén skriver i Nordisk Kultur:

En betydande roll för namnskicketets utveckling i Norden har binamnen spelat. Sedan uppkallelsen verkat under några århundraden blev vissa namn mycket vanliga. En del blev verkliga modenamn. Flera personer inom samma bygd kom att bära samma namn. Det behövdes ett tillägg för att namnet skulle skilja dem åt.

En viktig typ av sådana särskiljande tillägg var just binamnen. De var karakteriserande benämningar, vari gavs uttryck åt personernas egenskaper, kroppsliga eller andliga, härstamning, boplatz o dyl. Naturligtvis kunde ett sådant namn ges åt en person, även då det inte var nödvändigt för att undvika missförstånd.

Binamnen kom i Norden i bruk i en omfattning, som är ojämförligt större än i andra delar av den germaniska världen. De kom att sätta en särprägel på det nordiska namnskicket. (Janzén 1947 s. 242.)

Nora-Anna springer ärevarv på Stadion efter nytt världsrekord på 800 meter. Bild Scanpix Sweden.

Bakgrund

Det är först på 1800-talet som släktnamn börjar användas mera allmänt. I och med detta avtar också bruket med binamn; behovet av särskiljande benämningar är inte längre lika stort (Modéer 1989). Inom idrottsvärlden lever dock binamnsbruket intressant nog vidare under hela 1900-talet, och tycks få ett slags renässans under första halvan av detta sekel av orsaker som kan ha att göra med samhällets snabba omvandling, där exv. härkomstangivande binamn kom att bli lämpliga och vanliga, som Nils *Gävle* Nilsson, Henry *Kälarne* Jonsson, Georg *Åby* Ericson.

Binamn frodas alltså särskilt inom mera *informella grupper* i samhället, inom en by, inom en släkt, inom en bygd osv. Idrottsvärlden kom att utgöra en ny sådan "informell frizon" i samhället, vilket antagligen befördrade bruket av binamn på idrottsutövare. Detta bruk signalerade sannolikt att idrottsmännen och -kvinnorna var delaktiga i den frizon som idrottsgemenskapen utgjorde. Den dynamik som utvecklas i en sådan grupp – löst eller fast sammanhållen – och det kodspråk man utbildar – som i detta fall skapas i symbios mellan idrottsutö-

vare, supportrar och sportjournalister – skulle kunna vara en utgångspunkt för en samhällsanalys av det informella gruppsspråket, namngivning och dess sociala implikationer.

På drygt ett sekel omstöptes Sverige från ett statiskt, ruralt land till ett av världens mest utvecklade och socialt avancerade länder. Under denna kolossala omvandlingsprocess, med en omfattande omflyttning av människor från landsbygd till tätort, har för många grupper i samhället sport, lagidrott och föreningsverksamhet utgjort ett viktigt fundament och socialt kitt. Förändringsprocessen har förstas studerats av allmänhistoriker, idrottshistoriker och sociologer.

Projektet

Ett forskningsfält som i huvudsak lyst med sin frånvaro i detta sammanhang har varit språkforskningen. Detta är beklagligt, då vi i språket alltså har en möjlighet att komma åt väsentliga aspekter som på ett intressant sätt belyser denna förändringsprocess, nämligen just smeknamnen på våra sportidoler och deras sociala funktion. Namnen utgör dessutom en värdefull kulturskatt, som är värd att lyfta fram i ljuset och som dessutom har ett stort allmänt

intresse.

Mot denna bakgrund samlar jag in ett stort språkligt material som skall bearbetas och analyseras med språkvetenskapliga och socioonomastiska metoder. Resultaten från denna analys bör kunna spegla den sociala transformation som Sverige genomgått och förhoppningsvis lämna bidrag till aspekter på Idrottssveriges utveckling, som tidigare inte beaktats. Resultaten lämpar sig också väl för att tillgodose vår "tredje uppgift", nämligen den att populärt presentera forskningsresultat för en intresserad allmänhet.

Forskningsprojektet – med Stefan Brink som projektledare och mig som forskare – var tänkt att löpa på halvtid över fyra år och samfinansieras av Institutet för språk och folkminnen (f.d. Språk- och folkminnesinstitutet/SOFI) och Centrum för idrottsforskning (CIF). De medel som tilldelats har dock varit av den storleken att omfattningen hittills har fått skäras ned betydligt i förhållande till den ansökan som ursprungligen gjordes hos CIF. Projektet har titeln *Från Nora-Anna till Foppa. Framväxten av det moderna Sverige och vår svenska idrott speglad i utövares binamn.* (Nora-Anna, Anna Larsson, var Sveriges första stora

kvinnliga friidrottsstjärna, med tre världsrekord på 800 meter vid mitten av 1940-talet, kom från Nora och tävlade för IFK Nora). Denna preliminära titel speglar dock ingalunda namnmaterialet, då det som bekant mycket länge var ovanligt med kvinnor inom idrotten.

Forskningsfältet är alltså i princip nytt, och projektet har börjat med en insamling av idrottsutövares smeknamn ur olika källor, bl.a. årsböcker, uppslagsverk och jubileumsböcker. Det kan även bli aktuellt att på olika sätt aktivera en intresserad allmänhet att bidra med information. Nästa steg är en analys av materialet, i form av en språklig kategorisering och en kronologisk identifiering. Materialet används så för en jämförelse av smeknamnens roll i samhället och inom idrottsvärlden under ett antal, kanske alla, decennier under 1900-talet, varvid jämförelse aspekter som vanligheten av bruket av smeknamn under perioden, vilka typer som förekommer och favoriseras, hur dessa iakttagelser kan belysa samhället och idrotten under perioden osv.

Tidigare forskning

Ämnet är som sagt i princip nytt vad gäller svenska namn. Sällan har språkforskare intresserat sig för sport och idrottshistoria. Man kan peka på spridda artiklar i samlingsverk, idrotts-tidskrifter och kronikor om särpräglade idolnamn.

1986 publicerade den finlandssvenska namnforskaren Marianne Blomqvist uppsatsen *Binamn inom en idrottsförening*, där hon beskriver namngivningen av fotbolls- och bandyspelare i IFK Vasa under 1930-, 40- och 50-talet. Materialet är därför mycket begränsat och avser 84 personer och totalt 94 namn. Dessa diskuteras utifrån namnform, ursprung och innebörd.

I en licentiatavhandling från 1989, *Sportspråkets personnamnsbruk*, har Inger Lindstedt gjort en vetenskaplig bearbetning av material insamlat från tre tidningar, avseende vad hon kallar "affektiva namn" inom bandy och ishockey. Undersökningen är inriktad på namnens funktion som stildrag inom det skrivna sportspråket och eventuella förändringar under denna tid. Lindstedts undersökning sträcker sig från 1920 fram till 1978 och är koncentrerad till bandy- och ishockeyartiklar, från sju olika år, i Dagens Nyheter (DN), Göteborgs-Posten (GP) och Idrottsbladet (IB). Materialet är taget från 1445 artiklar

och består av 404 namn och 814 namnbärare. Hon konstaterar att antalet "affektiva namn" i detta material ökar fram till 1968 för att sedan minska kraftigt.

Lindstedt har alltså valt att kalla den här typen av namn för **affektiva namn**. Beteckningen anger att namnet inte hör till de officiella namnen och att det har en känslomässig laddning. Om den laddningen sedan är positiv eller negativ beror på kontexten, vad användaren vill säga med namnet och hur namnbäraren uppfattar namnet. De blir på så sätt en del av en grupps språk och används också ofta för att markera grupptillhörighet och att utestänga obehöriga. Normalt stannar de affektiva namnen inom gruppen, men ibland börjar de vandra utanför gruppen och det är vad som hänt med de affektiva namnen inom sportsspråket. Det ovanliga med dem är just att en del av gruppens interna namn på medlemmarna sprider sig till grupper utanför den inre kretsen. Kring detta har Lindstedt gjort ett mycket viktigt konstaterande:

En av de saker som från början fascinerade mig var den fantasifullhet och kreativitet som jag tyckte mig skönja i namnen. Att kunna ta reda på namngivningsorsaken var därför en av de aspekter som jag ville undersöka. Ju mer jag fördjupade mig i ämnet, talade med spelare, ledare, journalister, läste minnesböcker, idrottskalendrar och memoarer, desto mer tveksam blev jag till möjligheten att kunna kartlägga namngivningsorsaken. (Lindstedt 2004 s. 8)

Svårigheter

Exempelvis visste inte Lennart *Nacka* Skoglund själv varför han fått sitt smeknamn. En version gör gällande att det berodde på att hans far arbetade som trädgårdsmästare i Nacka. En annan handlar om att han en gång snabbt replikerade ett konduktörsutrop "Slakthuset nästa!" med ett "Nacka nästa!" (Nilsson 1981 s. 236). Och en tredje att han som liten ofta följde med storebror Jojje till hans fotbollsträning i Nacka. Och en fjärde att han under en vinter själv tränade i Nacka! Degerforsmålvakten Magnus *Skjorta* Bergström skall ha fått sitt namn efter en spektakulär räddning. Resultatet av denna insats blev att byxorna sprack och för att dölja sitt predikament lät han skjortan hänga utanför. Enligt en annan version hade han, när han första gången dök

upp på en idrottsplats, i brist på sporttröja tagit på sig en nattskjorta. Inger Lindstedt fick i förtroende ytterligare en förklaring, och den hade inte med idrott att göra (Lindstedt 2004 s. 8). Flera försök har också gjorts för att förklara Gösta *Snoddas* Nordgrens smeknamn, men den bäst vidimerade versionen utgår från Göstas pappa Kalle Nordgren. Han var bland annat fiskhandlare, som samtidigt sålde kondomer och därför kallades "Gummi-Kalle". Sonen hängde i yngre år ofta med i fiskbilen och fick därför namnet "Gummisnodden". Senare förvandlades detta till "Snoddas" kort och gott. Familjen Nordgren ville dock inte kännas vid denna förklaring och försökte lansera andra tolkningar.

Fotbollens smeknamn

Just nu består mitt material av ca 5000 än så länge osorterade namn. Ungefär 1200 av dem är namn på fotbollsspelare, och med dessa namn har jag hunnit en liten bit på väg. Några utsnitt från materialet visar att det är förväntade typer av namn. Förutom ett mycket stort antal s.k. hypokorismer (namn med anknytning till ursprungsnamnet såsom *Leffe* för *Leif* och *Lunkan* för *Lundkvist*, inkl. initialnamn och kortnamn) finns här namn som har kopplingar till storlek eller annat i utseendet, förebilder, djur, mat, yrke, händelser och härkomst. Bl.a. kan jag konstatera följande.

Drygt 700 av namnen är annat än hypokorismer. Av dessa utgår ca 7 % från ord för djur, t.ex:

Söderkisen Lennart "Nacka" Skoglund är känd både för sitt snack och "joxande med trasan". Foto: Pressens Bild

<i>Tigern</i>	Rosenberg	Ivan
<i>Vesslan</i>	Karlsson	Göran
<i>Ålen</i>	Kristiansson	Åke
<i>Ålgen</i>	Fjordestam	Lars-Göran
<i>Kajan</i>	Sandell	Nils-Åke
<i>Myggan</i>	Karlsson	Åke
<i>Myran</i>	Ekstig	Leif
<i>Hinden</i>	Bergström	Edvin

En del namn har kopplingar till kända fotbollsförebilder, såsom:

<i>Eusebio</i>	Karlsson	Göran
<i>Garrincha</i>	Sundström	Kjell
<i>Massola</i>	Carlsson	Mats-Ola
<i>Nacka</i>	Augustsson	Kent
<i>Nobby</i>	Ahlström	Göran
<i>Puskas</i>	Ljungberg	Anders
<i>Zagallo</i>	Forsgren	Hjarl
<i>Zamora</i>	Nyholm	Bengt

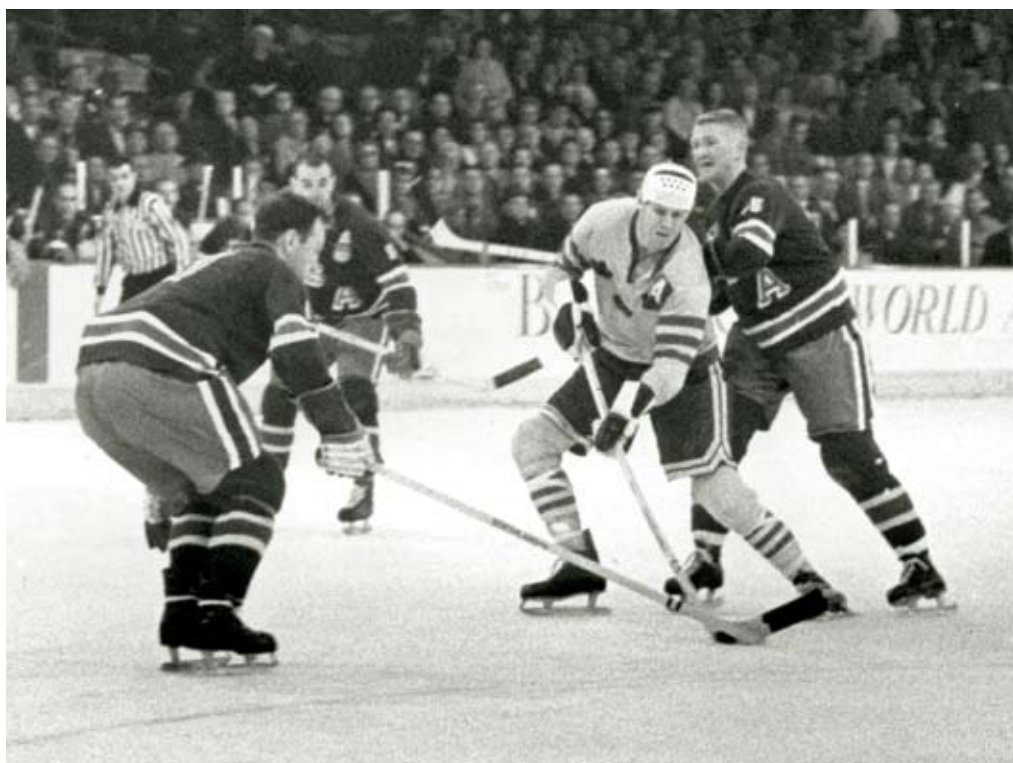
Anknytning till olika yrken återfinns i ca 6 % av de 700 "kategorinamnen", t.ex.:

<i>Bagarn</i>	Karlsson	Bror
<i>Doktorn</i>	Karlsson	Gösta
<i>Fiskarn</i>	Jonsson	Sven
<i>Knekten</i>	Svensson	Henning
<i>Kocken</i>	Söderström	Kurt
<i>Kusken</i>	Johansson	Erik
<i>Skepparn</i>	Hansson	Holger
<i>Slaktarn</i>	Olsson	Lars
<i>Sotarn</i>	Svensson	Gustav

Och ungefär lika många syftar på storlek, vilket kanske är ett oväntat lågt antal. Något mindre är gruppen med namn som anger släktskap. Här utgör "Hambo-kvartetten" ett unikt inslag i namnfloran, fyra Degerforsbröder som spelade på 1930-talet och hölls "isär" med olika tillägg till Hambo:

<i>Garvis</i>	Carlsson	Henry
<i>Hambo-Trean</i>	Jakobsson	Birger
<i>Hinken</i>	Holmberg	Folke
<i>Kvarts-Hambo</i>	Jakobsson	Karl-Erik
<i>Lallo</i>	Fernandez	Gerardo
<i>Lill-Garvis</i>	Carlsson	Björn
<i>Lill-Hambo</i>	Jakobsson	Henry
<i>Lill-Hinken</i>	Holmberg	Lars-Owe
<i>Lillo</i>	Fernandez	Robert
<i>Stor-Hambo</i>	Jakobsson	Harry

Cirka 12 % av namnen har koppling till namnbärandarens härkomst, oftast genom att spelaren helt enkelt fått namnet på hemorten, t.ex.:

Sven Tumba (född Johansson) var en färgstark lirare i Djurgårn och Tre kronor. Var även elitidrottare i fotboll, bandy, golf och vattenskidor. Han införde både hjälm och slagskott i svensk hockey. Foto: Pressens Bild

<i>Fårbo</i>	Gustavsson	Björn
<i>Gällstad</i>	Johansson	Thomas
<i>Hulån</i>	Olsson	Tomas
<i>Hällarydarn</i>	Carlsson	Lars
<i>Julle</i>	Gustavsson	Bengt
<i>Kinna</i>	Stenbäcken	Bengt-Göran
<i>Knislinge</i>	Persson	Ingvar
<i>Knivsta</i>	Sandberg	Gösta
<i>Lerum</i>	Johansson	Mikael
<i>Liatorp</i>	Pehrsson	Nicklas
<i>Långås</i>	Andersson	Patrik
<i>Myresjö</i>	Larsson	Stefan
<i>Bällsta</i>	Johansson	Olof
<i>Edsbro</i>	Lundberg	Bertil

Ungefär hälften av de drygt 700 "kategorinamnen" har jag tills vidare fört till en grupp "Annat" i avvaktan på mer detaljerade studier, bl.a.:

<i>Chas</i>	Roslund	Ivar
<i>Chester</i>	Nilsson	Oskar
<i>Daggy</i>	Karlsson	Erik
<i>Dammis</i>	Karlsson	Erik
<i>Dello</i>	Blomberg	Ove
<i>Dinty</i>	Haglund	Curt
<i>Dixie</i>	Eriksson	Stig
<i>Dampen</i>	Karlsson	John
<i>Dulla</i>	Svensson	Nils
<i>Dunder</i>	Karlsson	Thomas
<i>Dusa</i>	Hagman	Arne

Närmare 300 namn har jag bedömt som hypokorismer och där även tagit med kortnamn och initialnamn. Jag avser att senare diskutera denna grupp mer utförligt, både beträffande terminologin och vilka namn som bör föras hit. (Jag är bl.a. tveksam till hanteringen av "Kalle/Lasse/Pelle-namnen" och deras status som "äka" smeknamn.) Här finns t.ex.:

<i>Thodde</i>	Malm	Theodor
<i>Tjoskar</i>	Björkqvist	Oskar
<i>Totte</i>	Nilsson	Torbjörn
<i>Zicka</i>	Zickerman	Folke
<i>Hallon</i>	Hallberg	Jan
<i>Kål</i>	Landblom	Karl-Åke
<i>Pea</i>	Blomqvist	Per-Anders
<i>Kummel</i>	Kummelstedt	Göran
<i>Fager</i>	Fagerström	Linda
<i>Fia</i>	Lundgren	Sofia
<i>Alex</i>	Alexandersson	Niclas
<i>Nicka</i>	Carlbom	Nils
<i>Abben</i>	Olsson	Albert
<i>Ecke</i>	Johansson	Eskil
<i>Fritte</i>	Rudén	Frithiof
<i>Gutta</i>	Pettersson	Gustaf
<i>Lalla</i>	Johansson	Allan
<i>Linkan</i>	Lindqvist	Sven
<i>Manne</i>	Samuelsson	Emanuel
<i>Mille</i>	Ströberg	Emil
<i>Moje</i>	Sandberg	Mauritz
<i>Osse</i>	Palm	Oscar

Thomas "Säcken" Wassberg flerfaldig OS- och VM-guldmedaljör. Säcken kommer från hans vilande sittställning i tid och otid. Foto. Scanpix Sweden

I materialet finns ett femtiotal namn på kvinnliga fotbollsspelare (efter Skagegård & Sandgren 2005). Med tanke på att damfotbollen i Sverige etablerades först på 1970-talet, får den siffran betraktas som relativt hög. Bland dessa finns:

<i>Flis</i>	Eriksson	Elisabeth
<i>Hea</i>	Lundberg	Helena
<i>Ingis</i>	Lundstedt	Ingegerd
<i>Karro</i>	Westberg	Karolina
<i>Kickan</i>	Sigfridsson	Ann-Christine
<i>Kicki</i>	Bengtsson	Kristin
<i>Kula</i>	Holmgren	Ellinore
<i>Lappen</i>	Leidinge	Elisabeth
<i>Malla</i>	Andersson	Malin
<i>Mosan</i>	Moström	Malin
<i>Nellie</i>	Gustavsson	Anelie
<i>Rutan</i>	Rutström	Helena

<i>Salle</i>	Olsson	Salina
<i>Sjöa</i>	Sjöström	Anna
<i>Skara</i>	Jansson	Ann-Catrin
<i>Terre</i>	Sjögran	Therese
<i>Ucka</i>	Karlsson	Ulrika
<i>Vickan</i>	Svensson	Victoria
<i>Viggen</i>	Lindkvist	Ann-Kristin
<i>Vinden</i>	Nicklasson	Anette
<i>Zäta</i>	Zeikfalvy	Eva

Tidsaspekten hör till det riktigt intressanta i undersökningen, och den avtagande tendens som Inger Lindstedt kunde konstatera finner man även i detta material. Vanligast är fotbollens binamn/smeknamn på 1920-talet, som står för mer än 20 %. Fram till och med 1950-talet är siffran relativt hög, men antalet namn på 1960-talet är inte ens hälften så stor som på 20-talet. Från 1910-20-talet finns bl.a.:

<i>Börje</i>	Börjesson	Erik
<i>Ekis</i>	Ekroth	Helge
<i>Iffa</i>	Svensson	Ivar
<i>Ragge</i>	Wicksell	Ragnar
<i>Thodde</i>	Malm	Theodor
<i>Ala</i>	Arnberg	Torsten
<i>Avva-Nisse</i>	Nilsson	Arvid
<i>Back-Pelle</i>	Pettersson	Einar
<i>Bajadären</i>	Holmberg	Gunnar
<i>Banjo</i>	Andersson	Albert
<i>Banken</i>	Ohlsson	Herbert
<i>Bassen</i>	Sköld	Erik
<i>Bracko</i>	Karlsson	Erik
<i>Brosket</i>	Lindberg	Hadar
<i>Bräcka</i>	Lindholm	Bror
<i>Burret</i>	Larsson	Erik
<i>Börje</i>	Andersson	Folke
<i>Carra</i>	Paulsson	Gunnar
<i>Chester</i>	Nilsson	Oskar
<i>Fabel</i>	Johansson	Gustaf
<i>Gobben</i>	Lund	Valdus

Avslutningsvis vill jag betona att det är ett mycket intressant material, men också att undersökningen fortfarande befinner sig på ett högst preliminärt stadium. Hur jag går vidare är mycket beroende på vilka medel som finns fortsättningsvis. Det som presenterats här utgör alltså en liten del av hela materialet, och insamlandet pågår. Bruttokorpusen kommer att växa, men vilka begränsningar av bl.a. idrottsgrenar och tidsperioder det till sist kommer att handla om, återstår att se.

Referenser

- Blomqvist, Marianne, Binamn inom en idrottsförening. *Xenia Huldeniana. Vänskrift tillägnad Lars Huldén på hans 60-årsdag*. Red. M. Saari et al. Helsingfors 1986.
- Frantz, Alf, Smeknamn i allsvenskan. *SFS-Bolletinen* 1987:4, 1988:1, 1988:2, 1988:4, 1989:1.
- Janzén, Assar, De fornvästnordiska personnamnen; De fornsvenska personnamnen. *Nordisk Kultur VII*. Stockholm 1947.
- Lindstedt, Inger, Användningen av affektiva namn inom idrottspråket. www.idrottsforum.org. 2004.
- Lindstedt, Inger, *Sportspråkets personnamnsbruk*. (Nordtrapp 2). Göteborg 1989.
- Nilsson, Tore, Fotbollens smeknamnslexikon. *Fotbolllexikon. "Riddarna av runda bollen"*. Red. Tore Nilsson. Sundbyberg 1981.
- Skagegård, Lars-Åke & Sandgren, Börje, *Från "Nacka" till "Vickan". En kärleksförklaring till svenska fotbollsspelares smeknamn*. Uppsala 2005.
- Wetterstad, Ingunn S., *Fra Trekkfugl-Olsen til Panzer-Hagen. En socio-onomastisk studie av kallenavn i Vålerenga idrettsforening*. Oslo 2005. [Hovedoppgave i nordisk språk]